

ILULI II VOÇËRR

MIGJENI

MIGJENI

LULI I VOCËRR

(NOVELËZA, SKICA DHE TREGIME)

MIGJENI

LULI I VOCËRR

(Novelëza, skica dhe tregime)

Kolona: **Letërsia e Periudhës së Pavarësisë Kombëtare**

Design & Layout: **ORBIS, Prizren**

Ky libër është i formatit eBook.

Botimet Filozofia Urbane

ISBN: 978-9951-641-51-7

Prishtinë, 2013

www.filozofiaurbane.com

www.librariaelektronike.com

Kujtimet e së motrës

IM VËLLA MILLOSHI

Unë e mbaj mend tim vëlla Milloshin qysh në moshën kur na pështillnin në pelena. Me këtë nuk dua të them qysh në djep, por qysh atëherë kur ne ishim në gjendje tëcnim dhe të flisnim, por për shkak se shtëpia ishte e ulët dhe dilej kollaj nòborr mua edhe Milloshin, që ishte dy vjet më i madh se unë, na vishnin trashë, na lidhnin në mes edhe një pelenë që të mos ftoheshim. Në këtë moshë, në kohën e dimrit, lodra jonë e pëlqyer ishte që të fshiheshim prapa derës së hapur t'odës dhe me krehurin e shtëpisë të krehnim njëri tjetrin duke u bërë flokëve një vizë nga prapa dhe pastaj të dilnim dhe ta pyesnim gjyshen se kush e kish krehur shokun më mirë.

Kur qemë pak më të rritur, po akoma jo për shkollën fillore, lodra jonë e preferuar bëhej në mbrëmje dhe përpara syve të babait, i cili pasi vinte nga puna dhe lante duart, zinte vendin e tij të zakonshëm në minder, në një anë t'odës. N'anën tjetër t'odës shtroheshin dyshekët ku flinim ne, fëmijët më të vegjël, me gjyshen. Dyshekët shtroheshin përpara darkës dhe ne, dy më të vegjëlit, menjëherë fillonim të mateshim mbi dyshekët se kush ishte më i fortë. Babait i pëlqente shumë kjo lojë dhe qeshte, sidomos, për disa majmunllëqe të lezetshme që dinte të bënte Milloshi. Sa për motrën e vogël, ai e rrëzonte “me një gisht”, po

kur hynte në lojë motra pak më e madhe se ai, atëherë ai skuqej në lojë dhe kur delte i mundur thoshte se desh vetë të rrëzohej.

Një lodër tjetër që bënim në sytë e babait, kur ne të dy qemë akoma në moshën parashkollore, ishte kjo: pasdrekeve, në verë, me urdhërin e babait, flinim njëri më një anë të tij dhe tjetri në anën tjetër, në dhomën e mirë, ku zakonisht flinte babai me vëllain e madh. Kur zgjoheshin dilnim në korridorin e vogël të shtëpisë, ku babai ulej mbi një karrigë të mbathte këpucët. Me gjithë që këpucët ishin fshirë dhe lustruar që më parë, ne të dy merrnim dy furça dhe secili nga një këpucë dhe lustronim e lustronim duke thirrur nganjëherë “lustra!”, gjë që babanë e bënte të qeshte shumë.

Më vonë, kur Milloshi hyri në shkollën fillore, lodrat e tija u bënë më të rralla në shtëpi. Ai kish një kushëri të moshës së tij dhe me atë shoqërohej shumë, por ky banonte pak larg shtëpisë sonë dhe Milloshi nuk e kishte afër për çdo orë, prandaj delte e lozte edhe me shokët e mëhallës që ishin katolik. Dihet se n’atë kohë, në Shkodër, njerëzit dalloheshin sipas fesë edhe fëmijët gjithashtu shoqëroheshin sipas fesë. Sa herë dilnin fëmijët e një feje në grupe te pusi dhe prisnin grupet e fesë tjetër kur përlesheshin midis tyre! Shpeshherë, pas këtyre përleshjeve, ata vinin në shtëpi të goditur me gurë dhe duke qarë. Për çudi Milloshi asnjëherë nuk erdhi në shtëpi i goditur dhe as që u ankua ndonjëherë për një gjë të tillë. Edhe kur u larguam nga shëpia ku kishim lindur dhe shkuam nëpër dy tri shtëpi të tjera, prapë Milloshi u shoqërua me shokët e feve të ndryshme dhe gjithmonë shkonte mirë me ta.

Përmenda edhe njëherë se në shtëpinë tonë ishte rregull që në verë, të paktën ne, të vegjëlit, të flinim pasdrekeve. Doemos, kjo nuk u pëlqente fëmijëve, ashtu siç nuk i pëlqente as Milloshit e as mua, po

ç'të bënim? – ishte urdhri i babait e ne bënim çmos për babanë. Po, për sherr, n'borrin e shtëpisë ku banonim, përveç pemëve të tjera kishte një zerdeli dhe një kumbull bardalike. Këto piqeshin tamam atëherë kur bënte zhegu më i madh dhe kur ne duhej të flinim. Kokrrat e pjekura binin përdhe më shumë në zheg. “Tak! bënte zerdelia dhe Milloshi ngrinte kokën nga jastëku ku ishte mbështetur dhe shikonte motrën për të kuptuar nëse ajo e kish dëgjuar. “Tak... tak...” – binin kokrrat e rënda të zerdelisë dhe të kumbullës herë pas here. Ne numëronim “Një-dy-tri...” dhe na zinte gjumi me shpresë se do t'i gjenim kur të ngriheshim. Por kishte fëmijë të tjerë që nuk i detyronin të flinin si ne dhe i hanin zerdelitë pa na pritur. Babai bënte sikur s'dinte gjë, por kur vinte mbrëmja ai sillte shpesh në shtëpi edhe zerdeli, edhe kumbulla bardalike.

Pasdrekeve, pas zhegut, ishte zakon në shtëpi që gjyshja të punonte leshin në korridorin e shtëpisë ku ishte më fresk. Për këtë ajo mobilizonte tri motrat tona më të mëdha... Të vegjëlit duan të bëjnë shpesh si të mëdhenjtë, prandaj edhe unë bashkë me Milloshin rrinim dhe shprishnim lesh. Nganjëherë Milloshi merrte edhe shtizat e çorapit në dorë dhe gjyshja me durim e mësonte për të thurur. Një komshie, që e donte Milloshin, kur qëllonte që e shihte duke punuar, e ngacmonte duke i thënë se ajo s'ishte punë për të dhe se do t'u thoshte shokëve që Milloshi bën punë grash. Por Milloshi nuk tundej fare dhe vazhdonte punën deri sa mërzitej.

Në shtëpi kishim një qen “Biser”, që njihej nga kushdo si qeni i Milloshit, sepse i shkonte kudo pas. Biserin Milloshi e donte shumë. Edhe gjyshja për hatrin e Milloshit e duronte qenin kur ia shpërndante leshin andej e këndej dhe sidomos kishte kujdes që të mos i shpëtonte ndon-

jë thërrime pa ia dhënë Biserit, se për këtë Milloshi e porosiste gjithmonë. Sa për vetë Milloshin, ai nuk harronte kurrë që çdo mëngjes ta ndante simitin me të; bile shpesh ia njomte simitin edhe në salep. Qeni rrojti shumë edhe pasi Milloshi u largua nga Shkodra për në shkollën e mesme. Ai, gati në çdo letër, pyeste për të. Kur ngordhi Biseri nuk guxuan t'i tregonim menjëherë.

Milloshi ka qenë në shtëpi fëmija më i privilegjuar. Babai e mbante veten dhe nuk ia shfaqte, po gjyshja këtë e tregonte hapur. Milloshi ka qenë nga shëndeti delikat qysh në vegjëli. Ai vetë tregonte edhe në ditët e fundit të jetës së tij se si kur ishte 2-3 vjeç ishte sëmurë aq keq nga pleviti sa nuk besonin se do të shpëtonte dhe bile ia porositën edhe arkivolin.

Kur nisi rrethimi i Shkodrës, Milloshi sapo kishte mbushur vitin. Si të gjitha familjet e tjera, edhe familja jonë pati vështirësi materiale. Vdekja e nënës, lufta, pleviti, rritja me mungesa bënë që Milloshi të mbetej delikat nga shëndeti. Megjithëkëtë, ai u rrit me një trup të gjatë, u muar me të gjitha sportet që luheshin atëherë. Jeta e internatit ku banonin me qindra nxënës dhe ku s'bëhej dallim për atë që ha pa oreks, sigurisht, që s'i bëri mirë. Në vitin 1931 internati, sipas këshillës së mjekut, e dërgoi në shtëpi për një muaj çlodhje. Mbasi shtëpia jonë n'atë kohë nuk ekzistonte, se kishin vdekë me radhë babai, gjyshja dhe vëllai i madh, ai e kaloi atë muaj te motra e madhe në Tivar.

Në mësimë Milloshi ka qenë shumë i mirë qysh në fillore. Mësuesit e lëvdonin gjithnjë për punën e mirë dhe urtësinë që kishte. Kur Milloshi ndiqte shkollën e mesme unë dhe ai ishim larg njëri tjetrit dhe shiheshim njëherë në vit ose njëherë në dy vjet, gjatë pushimeve verore. Por ne i shkruanim njëri tjetrit shumë shpesh. Në letrat e tija ai

shkruante për mësimet, për notat që kishte marrë, sidomos në hartime, për librat që kishte lexuar, etj.. Në hartime merrte nganjëherë edhe çmime. Nga letrat kuptoja se ai lexonte shumë. Kur kishte para shkonte edhe në kinema e në theatër edhe më tregonte në letër çka kishte parë, natyrishk, gjithmonë me shokët.

Libri ka qenë për Milloshin shok i pandarë. Në shumë fotografia ku ka dalë edhe befas, pa u përgatitur, e shikojmë me libër në dorë. Unë nuk mund ta harroj kurrë atë qoshen në dhomën e motrës, në Shkodër, më 1933-34, ku Milloshi të dielave ose kur kthehej nga shkolla e Vrakës ulej dhe lexonte e lexonte vazhdimisht, pa u shqetësuar fare nga zërat e fëmijëve që shkonin e vinin nëpër dhomë. Lexonte me vëmendje të madhe dhe kishte zakon të nënvizonte fjalët që i bënë përshypje, fjalët që kishin një kuptim të thellë ose ato që s'i njihte. Shumë libra, nga ato që na kanë mbetur e dëshmojnë këtë.

Milloshi nuk fliste shumë dhe jepte përshypjen e një djali të mbyllur, por kur binte fjala midis shokëve për ndonjë temë interesante, mbi të cilën ai kishte njoftime të sigurta, zbërthente një bisedë të zjarhtë. Në këto biseda ai ka qenë kurdoherë i singertë, por nuk i mungonte ironia kundër njerëzve që mbronin me këmbëngulje pikëpamje të gabuara.

Shëtitjet i pëlqenin shumë, sidomos shëtitjet në natyrë, jashtë qytetit, në shoqëri por edhe vetëm. Kënaqej kur shihte pemët në lulëzim, kur shihte bagetitë në kullotë ose njerëzit në lëvizje e në punë.

Në korrespondecën e letrat që na kanë mbetur prej tij, ne kemi shumë fotografira që ia kanë dërguar shokët e tij me autograf e për kuptim të miqësisë që kishte lidhur me ta në shkollë. Prej këtyre dorëshkrimeve, ne shohim se shokët e tij e kanë dashur Milloshin për frymën e tij socialiste dhe për ndihmën që ishte gati t'u jepte atyre. Ne na pikël-

lohet zemra, kur kujtojmë që e humbëm aq shpejt, po ngushëllohem
kur shohim se la diçka të mirë si trashëgim për shoqërinë, për të cilën
ai s'kurseu asgjë. Ne gëzohemi, sidomos, kur shohim që rinia shqiptare
çmon dhe përfiton nga puna dhe nga karakteri i tij i lartë.

Ollga Nikolla (Luarasi)

“...BUKËN TONË TË PËRDITSHME FALNA SOT...”

(Pjesë të shkëputura)

Herë vërente t'amën se si lutet para katër – pesë fugureve¹¹, herë shikonte nëpër dritoret në muzgun e mbramjes. Errësina bëhej gjithnjë ma e shpeshtë, e Lili vërente se si drunjët dhe sendet tjera marrin trajta të frigëshme. Vuri re edhe përjashta t'amën tue u lutë nën kandilin e Zojës²² – i dukej nëpër qelqe të dritores – dhe argëtohej: qe, tamam si kino, po shof kino, sa bukur – aaa! Flaka e kandilit nisi të dridhej dhe Lili nuk shifte ma kino nëpër qelqe të dritores. Syt i shkuen në fund të oborrit: qe, dikush po ec, i gjatë, me flokë të mëdhaja, me shkop në dorë, shikon në dritore, hajn³³! Dhe shpejt Lili i friguem dhe nga ftyra e vet në qelqe u largue nga dritorja dhe iu avit s'amës.

- Nanë, dikush asht jashtë! ...Hajnat, - pëshpëriti frigëshëm.

Nana nuk bëzante.

1 fugurat... - ikonat

2 kandili Zojës... – është një kandil i vogël me vaj, të cilin familjet e vënë nën ikonat

3 hajni... – vjedhësi, hajduti.

Lili e shikonte si lutej ndër gjujë, tue lëvizë buzët afër shuplakëve të ngjituna.

- Nana e eme nuk asht e frytë si fuçi, si nana e Lecit, mos me mujtë me ec, me iu qeshë gjithkush – mendonte Lili tue shikue t'amën nga profili. Por pse i lot ashtu buzët? Si me thithë sheqerin me buzë..., sheqerin e hallvaxhisë, të kuq, asi si blevi sot Mrika dy për një çerek lekut.

- Uf, nanë, hajt ma, a po çohë, me më dhanë me hangër?...

E ama përmedi ma me za Zot e Zojë, bani kryq dhe u çue.

Shkoi në dhomë të zjarmit, tue thye gishtat e duerve e tue mendue, mori e shkundi shportën e bukës nga e cila ranë disa koje⁴⁴ bajate, i mblodhi me kujdes dhe i qiti në kusi me ujë të vluem. Mandje u çue me marrë shishen e vojtit, por u kujtue se e kish zbrazë në kandilin e fugureve.

- Uf, nanë, hajt ma nanë, - kërkonte Lili me ngranë.

E ama qëndroi në mes t'odës e hutueme, nuk dinte kah t'ia mbajë, thyente gishtat e duervet, krismat e të cilëve aq dhimbsunisht tingllojnë dhe mendoi diçka.

- Rri ti te zjarmi, - i tha të birit dhe shkoi në dhomën tjetër. Iu avit si hije fugereve, me ftyrë të zbeme dhe të friksueme, pa i shikue fare, i fryni kandilit dhe e fiku. E mori vojin, e derdhi ne kusi dhe nisi ta përzejë, nësa buzët makinalisht⁵⁵ pëshpëritshin:

- Qe, moj nanë, he, tash po han, - mendimet i kish ngjeti, diku t'arratisuna⁶⁶.

4 koje... – korie ose koirçë-buke.

5 makinalisht... – vetvetiu, - pa ndërgjegje.

6 e mendimet i kish ngjeti, diku t'arratisuna... – mendjen e kish gjetit.

- Merre pak ujë dhe fike nj'atë dru, mos të digjet kot, sonte nuk asht ftoftë.

Grueja u çue, derdhi mbi dru të ndezun ujë, i cili bani tym dhe poterë, që rëshqethtas ushtonte në heshtje vorrese⁷⁷ të dhomës së zjarmit.

- Çka të tha zotni Filipi? – pyeti frigëshëm të shoqin, i cili rrinte zymas me sy të ngulun mbi hu të fikun.

- Asgja, çka me më thanë... S'ja qet hesapi me më marrë. Mundet me e krye me nje njeri atë pak punë që ka.

- Po a kqyre te zotni Lorja?

- Allahile, praj⁸⁸, mos më pyet. Gjithkund njisoj. Njeni thotë: S'më duhesh, tjetri: S'kam nevojë. I treti? Nuk po jam tue nxjerrë as për vete bukën e gojës.

Kur ai me gjithë atë dugajë...⁹⁹

- Allahile, mos më pyet, - tha n'idhnim dhe mori mashën në dorë.

- Mirë, mirë, more Kolë, mos u idhno. Po... Çka kena me ba?

Ai me mashë në dorë shkarravitte nëpër hi të votrës dhe nuk i përgjigjej. E ajo matej t'i thonte: Mos shkruiej nëpër hi të votrës se nuk vinë¹⁰¹⁰, thonë se bahen borxhe¹¹¹¹. Mendja i shkoi te borxhi që i ka furrtarit, i cili pardje i ka ndalue bukën me tefter. I tha Lilit:

- Thueji nanës të çojë paret, po desht me i dhanë bukë.

- Moj nanë, nanë! Nuk m'i ke dhanë paret... S'ka bukë, ka thanë, - britte Lili që nga dera e oborrit.

7 në heshtje vorrese... – në heshtje të madhe.

8 allahile, praj... – të lutem hesht, pusho

9 dugajë...- dyqani.

10 nuk vinë... – nuk është mirë.

11 bahen borxhe...- krijohen borxhe.

Mirë, moj nanë, s'ka gja. Tash ka me prue baba.

Por baba nuk pruni as bukë as gja tjetër, as mbramë as sonte. Rrin pranë votrës dhe mendon e një zymtim që ja ka bamë ftyrën si të smundit. Mendon. Eh, sikur të gjitha këto mendime të baheshin pare! Deshte të pyesë për Lilin a ka pas me ngranë gja, por nuk guxoi. Kish frigë të mos ndëgjojë atë që s'ka dëshirë me e dijtë. Nëse s'ka pasë çka me hangër Lili, ma mirë mos me e dijtë dhe me gënjye veten se ka hangër. Vjedhtas shikonte të shoqen, në dritë të bishtukut i dukej shumë e zbetë, me syt e thelluem e të nxiem për reth. E dinte se çdo me thanë.

Drita e bishtukut nisi të dridhej, dhe dridheshin të gjitha sendet dhe hijet e vorfna bashkë me dy kensa që dridheshin nga friga e jetës së nesërme. Pa bukë. Të dridhunit e flakës së bishtakut sikur ua ngatroi mendimet te dyve. Të dy përnjiherë u çuen të shkojnë me fjetë.

- Çudi, pse zotni Filipi me të hjekë nga puna: ty po, e ata të dy jo; pse jo njenin nga ata – n'errësinë i fliste të shoqit me guxim.

- Ku di unë... E dij se ç'mendon ti! Kujton se më ka xanë në ndoj punë të keqe, prandaj më ka qitë nga puna.

- Po kot pse po të qet?...

- A të thashë, moj e marrë, se nuk ka punë për tre vetë! Ti nuk merr vesht!

- Mirë, mirë. Mos bërtit, se po ma çon djalin. Heshtën. Silleshin e shpërvileshin herë njeni, herë tjetri deri në natë vonë.

Kumbonët lëkundeshin, lëshojshin tinguj të cilët xvarriseshin nëpër rrugët e qytetit, lëmojshin pullazet e shtëpivet, futeshin nëpër vrima, dritore e dyer dhe ftojshin: mos e harroni shtëpinë e Zotit.

Kola, nga skaj të trotuarit, shikonte ceremonin fetare në parakalim. Kujtohet se para pesëmbëdhjetë vjete edhe ai njashtu, si ato fëmi, barte fugurë, qira¹²¹² dhe këndonte kangë kishe. Era e kemit (tamjanit) që i mbririni në vrimat e hundës i kujtoi ma intimisht fëminin' shkollore. Si nëpër reljef shkonte me mendim nëpër kujtime; ndërlikoheshin ftyra shenjtësh¹³¹³, priftnash, mësuesish, shokësh ndër skuta tërrta, tue u lutë, dikush me përvujtni e dikush tue shamë kujdestarin, që s'la me hikun. Eh, sikur të mbetshe në kuvend¹⁴¹⁴, të mos dilte jashtë, - mendonte Kola tue e kujtue gjendjen e vet të tashme me hidhnm. Po ai, ai atje, çka donme qiri në dorë? – e gati sa s'bërtiti. Tush Prendi, hajni me dorca të bardha¹⁵¹⁵, me qiri në dorë... kuj ja ka ndezë? Zotit a dreqit! Besa, dreqit. Kur ke e ia merr at goxha qiri, e xhveshë dhe ja then për shpinë tue e rrahë... Ama, edhe këta priftënt, shokë të mirë kanë!

Parakalimi i procesjoni¹⁶¹⁶ ende nuk mbaroi. Kola u mërzit tue shikue, por nuk lonte vendit, se kërkonte dike me sy. Ma së fundi erdh edhe turma e mbrame¹⁷¹⁷. Kola u fut në të. I kish thanë zotni Filipi: “Duku nesër”. Dhe tash Kola, mbasi zotni Filipi asht me një zotni tjetër, i del herë para, herë për anash, herë sjell kryet nga zotni Filipi, por ky si shifet ka bisedë me randsi dhe nuk e shef. Kola vjedhtas prigjon bisedën:

- A të bje ndër mend, Filip, para pesëmbëdhjetë-njizetë vjetëve si ishin këto procesjonet?

12 qiri...- qiriu, qiriri.

13 shenjtinit... – shejtorët.

14 kuvendi... – shkolla ku mësonin për t'u bërë priftërinj.

15 hajni me dorca të barda... – këtu ka kuptimin e vjedhësit të rrafinuuar, që grabitë e që nga jashtë të jep përshtypjen e njeriut që i ka darut e pastra.

16 procesjoni...- vargu i njerëzve që marrin pjesë në ceremoninë fetare.

17 e mbrame... – e fundit.

- Eeeeh! atëhere...

- Të këndonte zemra n'atë mori popull, lavdi Zotit.

- Ndryshe atëhere, zotni Zef, ndryshe asht sot...

- Po due me thanë se djelmnia e soçme nuk merr pjesë me gjithë zemër. Eeeeh na atëhere...

- Epo fajin deri diku e kemi na; por ma tepër e kanë fajin do shkolla të reja që kanë çilë tash...

- Tamam e ke. E kam nipin që me kenë i emi, bukë s'i nap me hangër, - sa hapë gojën, blasfemon¹⁸¹⁸. Ruejna, Zot, asht! Po çka ti bajsh shkollave të reja!...

- Po çudi asht puna e këtyne bolshevikëve sa njerës t'egjër ishin...

- Leni, allahile, - dhe sillej zotni Zefi me pa mos t'i prigjorë kush.

E Kola, që gjithnji prigjonte, në mjerimin e tij u qesh dhe tha në vete:

- Të mos kesh frigë mos kujto se po të paditë kush se je bolshevik.

Kur pa se me zotni Filipin s'po piqet sot, i hyni një idhnim. Mirë e ndjeu se si i vloi diçka në gjoks dhe shpejt si kokërr iu ngjit në fyt. Aty e mbytte. E kujton shtëpinë, dhe kokrra në fyt e mbytë. Të bërtasi në këtë turmë me ndjenja të stërhollueme, të bërtasi me të tanë mushkënin – dhe të shkyhesh s'ka gja, të bërtasi:

- Buukë! Buukë për Lilin!

- Heee... do bukë? Kur të apin bukën, ke për të kërkue tlynë, mandej mish e mbasandej ke për të kërkue shtëpi në diell..., hee jo! – S'duhet mësue bota ashtu. Jo! S'ka bukë!

- Bukë! Aman! Vdiq Lili!

18 blasfemon... – shan kundër Zotit dhe kundër fesë.

- Jo, mos kujto se ka me vdekë. S'ka vdekë te na kush për bukë. Për pashkë ka me u gjetë dikush, ndoj shpirtmadh, me i dhanë ndoj lek.

Por Kola nuk bërtet. Jo me fjalë, por as me të dukunit të jashtëm nuk don ta tregojë mjerimin e vet. Mundohet të buzëqeshi kur përshëndet ndoj të njoftun.

- Si je, Kolë? Si po shkon?

- O mirë. Si je, ti Nikë? – dhe buzëqeshja e përdhuntë ja hap buzët.

Por kur shkon në shtëpi, aty ma nuk mund të lozi rolin e njeriut të kënaqun me jetën. Buzëqeshjen e vet e var në dorëzën e derës s'oborrit, para se të hyjë mbrenda. Duertë i mban drejt shtatit që grueja, e cila sigurisht e shikon nëpër dritore, mos të gënjehet me shpresë, tue mendue se i ka prue ndoj gja. Por ma shpesh pret t'ërret dhe atëhere shkon në shtëpi... Barem¹⁹¹⁹, atëhere Lili asht në gjumë dhe s'ka me e pyetë a i ka prue gja.

Zotni Filipi s'kish dalë ende në kafe. Kola po e pret. Kanjëherë e shndërron ndoj fjalë me dy garsonët. Vëren Kola se si shkëlqejnë tryezat e gurit të bardhë, karriget e zeza me politurë, iu banë si me qenë pjesa e një trupit të tij të madh, nga i cili u shkëputën. Ndiente për ta diçka si nostalgji²⁰²⁰. I kujtohej vetja si, me dy-tri tabakë mbushë me gota, sillej i lehtë tue shërbye, shpejt pa gabim, pastër. Atje n'atë tryezë në skaj rrinte një zotni, i huej, i cili gjithmonë jepte bakshish²¹²¹. E me at bakshish ai

19 barem ... – të paktën.

20 nostalgji... – mall.

21 bakshish... – peshqesh, dhuratë. Këtu flitet për klientin i cili në kafe i jep garsonit ose kamerierit ndonjë grosh falas, si bakshish për shërbimin e mirë.

i blente diçka Lilit. Zotnia kërkonte një vermut²²² dhe me ja ndezë cigaren. Kështu në mendime, ndër mashtrime të gjalla aq thellohej Kola, sa gati i vinte të bërtasi: “urdhno, zotni! Po vjen!...”, - megjithëse kafja ishte fare e zbrazët. Ishte kohë mbas-dreke.

Ulet Kola në një karrigë. Po t'ishte këtu me shërbim nuk do të mund të rrinte; tashti, barem n'at privilegj²²³ e ka (o sa dëshironte mos ta kishte), ndej në karrigë, brylin e mbështet në tavolinë e ftyrën në shuplakë. Prap mendime. “O mendime, fundi ju daltë! Se asgjë s'po qitni ni dritë”.

Pesë vjet punë në këtë kafe. E për pesë vjet trajtat e të gjitha këtyne sendeve lanë vraga të pashlyeshme. E bajnë edhe shpirtin e njeriut që t'u shëmbëllejë. E shpirti i Kolës ashtu coptue, asht shpërnda grima-grima. Pak nga ai asht futë nëpër vrimat e karrigave e të tryezave, të cilat Kola i njofti një nga një tue i fërkue, e pak nga shpirti i tij asht futë, asht ngjitë, asht ngjeshë nëpër paçavra të ndyet dhe mshisa të lagta. Atje, n'at tryezë – i kujtohej Kolës – kishte gjithmonë ma shumë bishta cigaresh dhe gjithmonë mbi te ose ishte shkarravitun diçka e pakuptueshme, ose vizatuem ndoj ftyrë a ndoj trup grueje me tjera. E ai mbasi e shikonte mirë e mirë, e hapte paçavrën e lagtë dhe me aq fuqi e fërkonte, sa që tryeza lonte vendit. Duhej mshije mirë, se qortimi i kërcnueshëm i zotni Filipit nuk mungonte. Pesë vjet kësi pune. Dhe mandej në rrugë të madhe. Por as zotni Filip s'ka faj. Punë s'ka. – Po kush ka faj? – Askush. Nana që më lindi – mendonte Kola. Paskam qenë i tepërm në këtë botë, unë me shokët e mij, që apim të gjitha fuqitë tona për një krodhe bukë, dhe këto fuqitë tona askujt s'i duhen.

22 vermut...- një llojë pijeje.

23 privilegj... – favor.

Kush ka faj? – Kola thotë askush s'ka faj – dhe aty qëndron e tanë tragjedia e tij. Vujejtja intime dëshpruese, e cila t'udhëheq në vetëvrasje. Por mirë asht që Kola mendonte ashtu e jo ndryshe. Ta dinte ai se kush e ka fajin, ose së paku t'ia kishte vue ai vetë ndokuj fajin, atëherë –eh atëhere... Fuqitë e njerzve n'akand²⁴ kushedi si do të veprojshin.

Crrr-crrr-crrr bajshin këpucët e reja të zotni Filipit. Kola u çue në kambë.

- Ej, Kolë? S'kemi gja të re? – por menjihërë vazhdoi: - A ishe dje në procesjon?

- Po, kam qenë...

- Pak popoull, s'ishte shumë. Çudi, të rijt e soçëm, si me pasë marre²⁵ me dalë në procesjon e me u vue në rresht. Po ku ishe ti! Unë s'të pashë.

- Isha mbrapa jush, zotni Filip.

- Eh, po, po, e dij. Unë isha me zotni Zefin, bisedojshim për disa punë, por nuk të vuna re.

- Unë erdha, zotni Filip, për atë punën që më keni thanë... Desht të vazhdojë Kola, por s'e la ky:

- Kur isha unë i ri, - filloi zotni Filipi me ftyrë të qeshun dhe tue u ulë në karrigë – njihërë kështu në procesjon tue kalue, një turk u qeshte ose lajkos, ose uratve tona ose neve të gjithëve, - e unë – eh, atëhere më vlonte gjaku – dola nga rreshti ta kapa për fyti at qen bir qeni dhe më dha Zoti një fuqi të mrekullueshme sa gati e mbyta aty në vend. Por u përzien tjerët, të të dyja anëve, t'u përleshën, unë shpejt ika në rresht, vazhdova rrugën në procesjon, kur mrrini policia tue fishkllue

24 ankand... – shitje publike, me të drejtë shtimi në çmim, ose blerje me të drejtë pakësimi në çmim.

25 si me pasë marre... – sikur kanë turp.

dhe t'i rراسi në burg nga të dy palët. Ha-ha-ha! Edhe sot, kur më bjen ndër mend, qeshem se si disa shokë të mij hangrën dajak në burg e unë shndosh e mirë. Ha-ha-ha... Eh, të rijt' e soçëm... vazhdonte zotni Filipi tue shikue nëpër derë.

- "Pse mos të qeshesh, - luate Kola ndër mendime të veta – shokët të kanë hangër dajak e ti jo; ti s'ke hangër kurr dajak; por Pashkësh ose Kërshndellash, ose ndoj feste të madhe si dje ke veshë këpucë të reja; e mue që vij me tu lutë për punë, m'i tregon pallavrat që ke ba kur ishe i ri. Pse mos të qeshesh?!"

Kola, i vramun, shikon zotni Filipin. Ky e din se Kola s'po e ndigjon, por vazhdon të flasë gjithnji ma me hare. Kishte qëllim të mirë, si shifet, t'ja largojë mendimet nga mjerimi i papunësisë, ta zbavisë, por edhe veten ta nxjerr sa ma lirë e mirë nga borxhi kundrejt Kolës. Por së fundit e pa se nuk shkon kjo taktikë, prandaj ndrroi fletë dhe i ra çashtjes në thelb.

- Po a e din ti, Kolë, se punën tande gjithnji e kam ndër mend?

- E di. Ju falem nderës.

- Për Zotin, si për djalın tem mundohem. Të përmenda në dy tri vende, por të gjithë ankohen se s'kan punë dhe se nuk mund t'i shtojnë shpenzimet... E unë, ti po e shef edhe vetë. Thuej, thuej, due me ndie nga goja jote a më qet hesapi me të mbajtë?

Kola disi i turpnuem nga fjalët kaq miqsore, mezi murmuroj:

- Po, nuk ua qet hesapi – e në vetvehte vazhdoi: "S'po fike me më mbajtë deri sa të gjej punë ngjeti".

- He pra, çka me ba? Kët krizë²⁶⁶, kët horrllek unë s'e mbaj mend ndoj herë. U banë lufta, ngjanë revolucjone, por krizë nuk kishim.

26 krizë... këtu ka kuptimin e kohës së keqe në pikëpamje ekonomike.

Vlonte parja an' e mbanë. Shtrejt si – po. Por ajo ishte në dobi tonë. E sot, tek po kemi qetsi shyqyr, por ç' do qetsinë, more Kolë, kur asht kriza? Apo s'asht kështu? Unë, ti, na duem me jetue. Çka na duhet neve se po vriten tjerët... A ende s'jan vra-a? U farofshin. Punë, punë me fitue... Apo s'asht kështu?

Kola pau se zotni Filipi prap po ja nisë bisedës dhe bani sikur do me shkue.

- A, po shkon Kolë-a?

- Po, po shkoj. Tungjatjeta!

- Tungjatjeta. Kolë! Mos kij mendim. Gjithnji të kam ndër mend. E sa për mue, ti edhe vetë the se s'ma qet hesapi. Hajt, udha mbarë...

Nga dera e kafes Kola u gjet në rrugë të madhe të qytetit. Diçka ia pickone dhe ja digjte syt. Lotët.

“Po pse më thretet? Pse më rren në shpresë, barem? Ah...” dhe kryevarë, dalëngadalë, me mendim të mpitë ndër tru, se do të kthejë në shtëpi prap pa gja, ende rrugëve pa dijtë për vete.

- Lil! Hajde, nanë, hajde, me ra me fjetë, se të ka shtrua nana.

- Jo pra, jo! Aspak! S'due me fjetë! Due me pritë babën.

- Po baba vjen vonë, moj nanë. Hajde, te pastë nana.

- Jo, praaa...

- Po të diftoj një prallë të re, të bukur...

- E cilën? – ngau djali nga dhoma e zjarmit, iu avit s'amës dhe e shikonte me shkëlqim në sy.

- Një të re... U, po të mësoj uratë... – Jo, jo, s'due uratë, due prallë...

- Mirë pra, prallë. Por edhe ti me e mësue përmendësh?!

- Pooo – dhe u fut fëmija ndër shtresa dhe e ama e tij u shtri pranë tij.

- Hajt, nanë, prallën...

- Ndëgjo, pra. Venia veshin mirë dhe thueje ti mbas meje: Ati ynë që rri në qiellë...

- Ati ynë ... uf..., jo, jo thueje ti vetë ma parë.

- Mirë pra: Ati ynë që rri në qiell, shejtnue qoftë emni yt, të mbrijë mbretnimi yt, të bahet vullneti yt sikur në qiell edhe në tokë...

- U nanë, po kjo nuk asht prallë! Kjo asht uratë! E din edhe Zefi, ia ka mësue gjyshja...

- E, a shef sa mirë e din Zefi? Duhet edhe ti me xanë.

- Mirë, pra... Si fillon? – dhe strukej Lili në prehnin e s'amës. Kryet i mbështetë ndër gji të sajë. Ndjente erë nane.

Ati ynë që rri... – shqyptonte nga një rrojke e ama e Lili përsëritte. I ndalohej vemendja ndër fjalë që s'i kuptonte, por makinallisht vazhdonte të përsërisi fjalët nga buza e s'amës.

Bukën tonë të përditshme, epna sot, - vazhdonte e ama uratën.

Mbas këtyne fjalëve të përsërituna, Lili mbet: - Bukë të bardhë, nanë, iha qysh kur s'kena hangër! – dhe çoi kryet me ja pa ftyrën s'amës.

- Hajt, tash me e thanë ti vetë deri këtu...

- Po... e dij. Si fillon?

- Ati ynë...

- Ati ynë, bukën e bardhë na fal...

T'amën e zu gazi, dhe nisi të qeshi heshtazi, por e zu kolli:

- Jo, more... ti i re shumë për shkurtë...

- Uuu, kjo prallë asht shumë e gjatë, s'e due – jo, aspak, - u zemrue Lili.

- Sa mirë Zefi e din uratën? E ti s'e din. Marre!

- Pooo, posi... ai nuk din asnji prallë që di unë. Ai asht qyqe. Ta kam rrafë, t'i kam ra grusht, se më ka thanë se s'kena çka me hangër dhe pse s'i kena pague paret për qira.

- Si, more, me i ra djalit të zotnisë?! Të raftë pika duervet!

- Po fort, pra! Tash e mbys.

- Besa, s'guxon ma me e prekë me dorë... Jo, moj nanë nuk duhet me e rrafë Zefin..., - ndroi e ama me të butë.

- Po, po pse me më thanë ai mue se s'kena bukë me hangër, - çfajsohej Lili e zani i dridhej gjithnji ma tepër. Ishte gati të zhgrehej në vaj.

E ama e muer me të mirë. Ja kruente kryet. Dhe shpejt e zu gjumi.

Po Lili ç'ka pat? Pse u zbe që nga maja e hundës deri te veshët? E syt pse i xhixëllojnë në zjarmi²⁷? Mos e zu' malli për babën? Për babën që shkoi diku, nga do t'i bijë çukulada...

- Mos harro me i prue Lilit çukuladë, - i tha nana babës, kur ky me një valixhe të shkyeme, marrun uha²⁸, nisej nga dera e me sy të turbullt shikonte fëmin'.

U nis, shkoi në kryeqytet. Atje, i thanë, se ka me gjetë punë. E këshilloi me gjithë mend dhe zoti Filipi. I dha diçka edhe për udhëtim, uha. E shoqja nuk bëzani fare kur i shoqi ja tha mendimin e vet. E Kolën, kur kjo s'bani za, diçka e theri thellë mfshehtas në zemër. Por u nis, me vendim të premë që t'u dërgojë fëmis' e gruas sa më parë për jetesë. Me gjithë vendimin e premë të tij, kaluen disa dit' të mira e ai nuk i lajmoi

27 me zjarmi... – me të nxehtë, me temperaturë.

28 të marrun uha... – të marun borxh.

gja shtëpis'. E shoqja priti dy javë, dit' e natë, ndoj lajm, letër a pare, por kur s'erdh gja dhe kojet e bukës munguen e vdekja në rini nuk pritet me duer kryq, ajo ndryshoi jetën.

Po Lili? Lili çka pat? – jo, s'ë zu malli për babën. As për çukuladë... por u zbardh, u zbe që nga balli nën flokë derë në birë të mjekrës së hollë, e në mes të fytyrës syt' i qitshin shkëndija.

- Nanë, ujë... ujë nanë - dhe në jastëk sillte kryet herë në një anë herë në tjetrën, me gishta që dridheshin kapte safën e ujit dhe s'ë lëshonte pa e pi deri në fund. E e ama ja tërhiqte.

- Mjaft, moj nanë... Lil, mjaft ke pi...

- Dhe për një muez, i cili ka tridhetë ditë, ditë për ditë e zunë Lilin ethet. Kur ish ndër ethe, i skuqeshin mollëzat e syt' i zvogëloheshin e me të kaluemen e tyne zbehesh dhe qante ose pse nana nuk ja plotëson-te dëshirën ose pse i pëlqente të qajë. Me qa, kur ke vner dhe ethe, asht një ngushllim ndosha, kush e di.

Uf, si ma plase shpirtin, - i thoshte e ama kur ky qante. E Lili vazhdonte të qajë jo pse i plaste shpirtin s'amës, por pse i pëlqente të ndigjojë si i ushton zani i vet ndër veshë dhe i pëlqente të qajë nga inadi. Pse mos të qaj? Po fort! – mendonte Lili me vete.

- Pse s'më jep pra bukë të bardhë? E, pse s'më jep? – i sillej s'amës, e cila i kish mendët e humbuna – dhe vazhdonte të qajë.

Pau e ama se si Lili u zverdh si drita e bishtukut e ethet nuk po e lanë. Dhe e dinte se duhet me thirrë mjekun, me ble barna, me i ba Lilit minestër për me hangër, me pi limonadë në ved t'ujit kur ka zjarmi, me u veshë trashë kur del përjashta, të gjitha këto i din e ama e Lilit, i ka mësuem te zotnia kur si vajzë, ishte shërbëtoare, por...

... Dhe mjeku erdhi. Nji burr i shtyem në moshë me ungjill në dorë. Hyni tue shikue djathtas e majtas që të shofi kend. I doli e ama e Lilit. Lili ndër shtresa ish bamë palmuç. Mjeku iu avit, nxuer termomentin t'ja vejë nën sqetull. Por Lili, si duket u friksue nga termomentri, ja nisi të qamit dhe i shmangej mjekut. E ama iu avit, e mori me të mirë e përkëdhelte, e puthte dhe së fundi mezi ja vunë termometrën. Mandej mjeku e mori ta prekë nëpër trup fëmin. Gishtat e ftofta të mjekut iu duken si thika Lilit. Dridhej i tanë nga friga e mjekut, nga të ftoftit, nga vuetja dhe s'dinte se ç'bahej me te. Veç kur e mbuluen dhe e lanë të qetë ndër ethet e tij, mori frymë thellë me të tanë gjoksin. Mjeku i kish rrudhë buzët dhe mendohej. Shikonte përqark e në parakalim ndër sy te tij pasqyroheshin plaçkat e nji shtëpie varfanjake. Dritorja me xhamma te thyem e të ngjitur me letër, dy kariga jo të sigurta, nji tavolinë e shtrembët mbi nji qilim të arnuem, në nji qoshe fuguret e ndër qoshe tjera pëlhura merimangash si trofejet e mshefuna të mjerimit²⁹. Së fundit syt' e mjekut ndeshën në syt' e grues, e cila e shikonte me frigë.

- Duhesh me u kujdesë shumë për fëmin, përndryshe do ta humbësh. Shumë kohë ka pasë zjarmi të madhe, - mezi iu kujtua mjekut me folë dhe muer të shkruajë recetën. Kur u nis me shkue, grueja e pyeti sa duhet t'i paguaje. Por ky i tha ti blejë barnat me ato të holla. Ajo ulet në nji vend si e mpime, shikonte mjekun, i cili iu avitte derës s'oborit në shpinë mbrapa, dhe iu avulluan syt'. Mbet ashtu një kohë... Gjëmimi i Lilit e tërhoq. Ngau te djali, u shtri pranë tij, zuni ta rroki, ta përkëdheli me fjalë:

29 si trofe të mshefuna të mjerimit... – këtu kanë kuptimin e shenjave të fshehura që tregojnë mjerimin dhe varfërinë.

- Do të shëndoshesh, moj nanë, do të shëndoshesh, pëllumb! Tash të blen ty nana me hangër të gjitha të mirat. Çka don me të ble?

Por Lilin, si shifet në këtë çast, s'ë interesonte asgjë veç gjëmonte, dhe nuk iu përgjegj s'amës së gëzueme nga mirësia e mjekut. E ajo u mendue diçka si me e piskue për zemër; mendoi se ndoshta mjeku s'i muer të hollat nga se Lili ka me...³⁰³⁰ "Jo, jo, pëshpërite, ruejna Zot!" dhe me frigë e shikoi djaln, e mbuloi mirë dhe u çue...

30 këtu autori ka lënë me qëllim pa plotësuar vjalën "vdekë".

LULI I VOCËRR

Askush s'ë njef Lulin. As shokët e tij, që përpara tij lozin, nuk e njo-fin. Ma mirë me thanë se e njo-fin, por ata lozin për hesap të vet e Luli i shikon për hesap të vet. Sot gjithkush ka punët dhe telashet e veta, ashtu dhe fëmijtë, ashtu dhe Luli. More Lul! Shumë herët ke fillue me shikue punën tande!

Kur Luli hyn n'oborr të shkollës, buza i qeshet nga pak, por askuj, asnji fjalë s'i thotë. Ecë ngadalë, tue shikue djathtas e majtas, po gjith-nji tue ecë deri sa të mbrrijë në cak³¹ të vet. Aty, te dera e rruginës shkollore, shumë i pëlqen të qëndrojë. Aty asht caku i tij, i praruem me rrezet e ngrofta të diellit në këto ditët e vjeshtës. Mbështetet Luli për mur, grushtat e vogjël i shtje ndër xhepa, hundën picrroke³² të kuqun nga të ftoftit e mëngjesit ja sjell diellit dhe... shikon. Gjaja që ma tepër ja tërhjek vemendjen janë çizmet që i kanë të veshun disa shokë të tij. Sa të bukura janë! Si shkëlqejnë! – mendon Luli dhe pa dashje i shkojnë sytë ndër tollumbat e veta, nëpër të cilat shifen fare mirë të pesë gishtat e kambëve të zbathuna. Nga kureshta i afrohet një shokut që ka çizmet ma të reja. Ulet dhe shef në lustrin e çizmes kambët e veta të zbathuna – aq shumë shkëlqejshin çizmet!!! Mbasi shoku me çizme fluturoi, Luli ngadalë shkoi te caku i vet, në diell, t'i ngrofi kambët. – Por kur nuk ka

31 në cak të vet... – tek këndi ose qoshja e vet.

32 hundën picrroke.. – hundën e vogël

diell, si ja ban i shkreti Lul? Ndoshta ja bajnë hallin apostujt e mëshirës dhe të dashunis' ...

Ndoshta, ndoshta...

Nganjiherë i afrohet mësuesi Lulit. Dhe kur Luli e ka ftyrën e dliërë dhe pa puça, mësuesi ja ledhaton faqet, gushën, e Luli i afrohet, ja merr dorën, e shikon me sy pëllumbi, dhe kishte me dashtë t'i falë diçka mësuesit. Por vjollca nuk ka. E Luli i vocërr çka mund t'i fali mësuesit tjetër? Veç në i faltë tollumbat e veta, që kanë hapur gojën si me dashtë me e hangër mësuesin. Po, po, tollumbat e Lulit të vocërr kanë me e hangër mësuesin³³³.

33 Kjo shprehje në fund ka një kuptim me të vëtetë të lartë: tollumbat e Lulit personifikojnë vuajtjet dhe mjerimet e të varfërve, të cilat ja coptojnë atij zemrën.

ZOTI TË DHASHTË

Dikush trokit në derë...

- Kush a?

- A po na fal ndoj send, zojë?

- Zoti të dhashtë!

- Ma fal ndoj send, të dashtë Zoti shëndet...

- Hajt! Zoti të dhashtë!

Por lypësi e din se ç'domethanë “Zoti të dhashtë”: Mos me pasë kurr, mos me ngranë kurr. Prandaj me ma tepër fuqi i bie derës. E tash përmrenda asht zani ma i rreptë.

- Hajt more! Zoti të dhashtë! A merr vesht?

Lypsit me doemos i duhet me marrë vesht. E len atë derë, msyn të dytën, të tretën, të katërtën, e kështu me rradhë, të gjitha dyert e asaj rruge. Kjo rrugë sot për sot asht fusha e veprimit të tij. Nesër asht ndoj rrugë tjetër. Fushat e veprimit të qytetarit tonë janë të ndryshme. Dhe ndryshojnë njena fushë nga tjetra, siç ndryshon parajsa nga ferri, me të gjitha variacionet³⁴¹ piatoreske dhe mallëngjyese. E lypsit, që troket nga dera në derë, diku ia falin ndoj send, diku i thotë e zoja e shtëpisë: s’kam besa – dhe lypsi atëherë asht i butë, shkon tue mbajtë mend këtë derë, për me ardhë ndoj ditë tjetër. Por atë “Zoti të dhashtë” lypsi s’e

34 variacione... – ndryshime.

duron, s'don ta ndigjojë. Ai e din mirëfilli se ç'do me thanë “Zoti të dhashtë”. Edhe atë, i cili e përcjell me këto dy fjalë, ai fillon ta mnijë. Kurr ai s'i ka ndamë këto dy fjalë njenën nga tjetra. Kudo që ndigjonte fjalën “Zot”, ai pa dashje ja shtonte atë “të dhashtë” dhe në tru të tija u krijonte diçka që s'kuptohet e që mnihet. Se ai ishte i sigurt se “Zoti të dhashtë” domethanë një tallje.

Nji ditë, me një buzëqeshje ironike³⁵, duel lypsi nga një ndërtesë me kryq në majë, se aty kishte vështruar këto fjalë: Zoti, që kujdeset për zoqët e qiellës, s'ka me i lanë njerëzit që të vdesin nga uja”. Hëë – thoshte lypsi tue dalë – sot nuk asht nj'ashtu³⁶. Zoti ndoshta kujdeset për trumcakë edhe për priftën, por për mue s'ë besoj. Mue me shokët e mi, po na harron bota e si mos të na harrojë Zoti, që s'na ka parasysh. Por thonë, se Zoti... këtu lypsi preu mendimet dhe shpejtoi mbapa një plaku me bastun.

- Zotni, të lutem, më fal ndoj send...

- Zoti të dhashtë!

Lypsi shtrëngoi dhambët për ta ndalë gjuhën e cila ishte gati të kalojë kufinin e njerëzis³⁷. Shtrëngoi dhe grushtat, e thojtë që tash sa kohë nuk i kishte premë, iu ngulën në dhanat e duerve³⁸. Përpara vetes nuk shef asgja tjetër, veç objekte mnije³⁹. I bjen ndër mend, koha kur s'ka pasë nevojë me lypë. Përkundra. Kujtohet si i ka ndihmue lypsat që vijshin ditë-shtunde në parkun e dyqanit të tij, kur ishte farkatar... E sot? Atij pak kush i ndihmon, pse janë shumë lypsa. Kut t'i epet ma parë?

35 ironike... - tallëse

36 nj'ashtu...- ashtu

37 të kaloj kufinin e njerzisë... – të kaloj kufirin e mirësjelljes.

38 dhanat e duerve... – llërët e duarve.

39 objekte mnije – qenie ose sende që urrehen.

Arsyetonte lypsi së fundi. Por mnia vetvetiu, pa arsye, rritej e push-
tonte zemrën e trunin e tij dhe m'at çast donte të shfrejë në një mënyrë
makare⁴⁰⁷ tue rrafë hekurin e kuqun. E kur nuk ka hekur e çekiç. Puna
del e dyshimtë dhe e rrezikshme.

Prandaj me taktik, zotni, mos thoni “Zoti të dhashtë!”.

40 makare... – të paktën.

LEGJENDA E MISRIT

Misër! Misër!

Në shekullin e njizetët s'ka apoteoza⁴¹ perëndish, por ka apoeteoza misri. Bjeshkët tona, që dikur qenë lterët⁴² e apoteozave perëndish, sot janë lterët e apoeozës së Misrit.

Nji kokër misri asht nji kokër dhimbje, kur ka shumë u ep pak misër.

Fjala misër përmban në vete legjenda, legjenda të linduna nga dëshira për jetë. Dëshira për jetë asht e madhe e mahnitëshme, sa edhe malet tona, që hapin gjithë për me vorrosë njerzit e unshëm. E në naltësinë e malevet vigane, legjendë asht dhe lindja, legjendë asht dhe jeta, legjendë asht dhe vdekja. Dhe kjo legjendë e idhtë, dhe plot vuejtje historike, në shekullin e njizetët, asht e thekshme, zemërbrese⁴³ dhe të ban të qajsh.

Misër! Misër!

Thirrje për shpëtimin e jetës. Apoteozë e shekullit të njizetët! Emën perëndish sot nuk zajnë me gojë fëmitë, që posa kanë fillue të belbëzjnë, por misër! misër! – asht fjala e ditës, asht sinonim⁴⁴ i jetës për banorët legjendarë të këtyne malevet t'ëgra.

41 apoteoza... – ka kuptimin e një zakoni, me të cilin në kohët e vjetra nderonin një perëndi, hero apo mbret.

42 lteri... – altari.

43 zemërbese...- që të bren zemrën.

44 sinonim... – sinonim.

Ushtojnë luginat e malevet nga fjalët e malsorëvet t'unshëm, që varg, njeni mbas tjetrit, ecin të ngarkuem me ka një gjysëm thesi misër. Vargu i tyne asht i gjatë, pa fund, si asht e gjatë e pa fund vuejtja e tyre. Mbi kurriz të vet barin nga një gjysëm thesi misër, barin jetën e vet, barin perëndin. Perëndi i vërtetë, misër i dëshiruem!

Misër! Misër!

Lajmi se do të shpërndalet misri, duel nga zemra e dheut, rrodhi nëpër dejt e thella deri te gjymtyrët e mpira të dheut që quhet shtet. Dhe bani të dridhen nga gëzimi frymorët që s'kanë me ç'ka të mbajnë frymën.

Si thneglat, që mblidhen rreth një kokre misri, q'ashtu në një qendër nënprefekturë janë mbledhun malsorët rreth depos së misrit. – Katundet që përfshin nënprefektura do t'u ndalet misri. Malet e egra me mjegullë e borë, qiella, që derdhë shi që të lagë deri në palcë, kishin dashtë t'ja presin rrugën malësorit. Por kush ja ndalon atij hovin kur shkon me marrë misër? Misër për fëmi të nximë nga mjerimi, të cilët kur duert shtrijnë u përngajnë lugetënve të vocërr. Dhe këta fëmi janë dëshmorët e vërtetë të tragjedisë njerzore⁴⁵. Dëshmorët tragjikë në këtë skaj të dheut, të cilët njerzit e huej i kuptojnë ndër legjenda historike. Legjenda historike me një lumni legjendare. Se lumnia e vërtetë asht larg, tepër larg, nga këto foletë e shqipeve.

Nëpër luginat e maleve përshkohet malsori vetëm me një këmishë e brekë legjendare mbi shtat, për me arrijtë në qendrën e nënprefekturës, me marrë misër. Krahori i tij asht një copë graniti, që u shkëput nga

45 të tragjedisë njerzore... – të vuajtjeve të njerëzve.

mali dhe u vendos mbi dy kambë të drejta e të forta si landa e pyllit. Dhe lëvizet copa e malit pa bëzajtë. E përpara depos së misrit bjerr cilsin' karakteristike të vetën dhe bahet frigacak. Bahet servil, frigacak pse – mendon ai – nj'ashtu e don ligji, nëpunsi; përndryshe s'ka misër. "Si urdhnon zotni" përsëritet se e sa herë në mënyrë qesharake, me të marrun zali, me gjeste majmuni – vetëm e vetëm mos me zgjue mninë e engjujvet që ndajnë misër.

Dhe kur e marrin misrin, nisen njeni mbas tjetrit gjatë udhës së ngushtë të malit dhe të jetës. – Ndodh që njenit i derdhen kokrrat e misrit nëpër birë të vogël të thesit; shoku mbrapa, pa i pa, i shkelë, i treti shok as një as dy, - por ja hjedh mallkimin e pamshirshëm: "Mos i shkel, he, të shitoftë zana⁴⁶⁶!". Se shekulli i njizetët asht shekulli i apo-teozës së misrit ndër foletë e shqipeve.

46 të shitoftë zana! – të vraftë zana!

BUKURIA QË VRET⁴⁷

Hëna e zbetë, si ftyra e një të vdekuni, kundron nga kupa e qiellës. Kundron botën e maleve të kristalizueme nga bora. Kundron kasollet e kristalizueme të katundit, të cilat as frymë nuk marrin. Të gjitha janë mbështjellë në bardhsin’ e borës. Vret shpirtin e malcorit siç vret shpirtin e artistit shtatorja⁴⁸ e bardhë e ftoftë e një, grues së larkuriqët.

E në kasolle, e cila gjëmon nën barrën e borës, derdhen dy ngjyra kuq e zi. I kuq zjarmi i votrës në mes të kasollës, e i zi rrethi. Të zeza, tërrta janë skutat e kasollës, nga ndigjohet blegrim’ e makun e ndoj dalje ose kumbona e lopës. Edhe ato i vret bukuria e bardhë. Nga goja u del avulli i afsheve që ngrihet n’ajr, bjen mbi qimet e tyne si brymë dhe kristalizohet. Heshtje. Gjithçkafja e kristalizueme. – Nji dorë shtrihet, zen një dru e shpupurish zjarmin. Rropos një “botë gacash”⁴⁹. Flaka lëpin errësinën, e shkëndijat kërcejnë nën tra dhe nëpër ftyra rreth votrës. E trupnat e njerzve dridhen, nëpër kurriz u përshkohet të ftoftit, që vjen nga skutat, andej nga errsina. Brrr ... uf ... andej mbrapa shpinet përpijnë errsina me të ftoftit e saj.

- Po shiko mos ngrinë Laroja?

⁴⁷ bukuria që vret... – bukura që të vret, që të lëdon sytë dhe shpirtin.

⁴⁸ shtatorja – statuja.

⁴⁹ rropos një “botë gacash...” – përzien një grumbull thëngijsih.

Dhe çohen, i lëshojnë vend rreth zjarmit Larojës, lopës së shtëpisë. Të nxehtet dhe ky pjestar familje në kasollën e kristalizueme⁵⁰. E Laroja din si duhet me u shtrimë rreth zjarmit. Por me trupin e saj të madh, gati shtypi dy vocrrakë⁵¹, të cilët i kish zanë gjumi pranë zjarmit.

E kur, andej nga mesnata, acarrimi arrin dhe kulmin e vet, atëhere ndër bagëti fillon një lëvizje. Po, një lëvizje. Një nga një u aviten njerzve e me syt' e vet si me u lutë: "na lëshoni vend dhe neve të ngrofemi pak rreth zjarmit, se u ngrimë". Dhe njerzit kundrejt njerzve s'kanë mëshirë, po kundrejt shtazve – po. Prandej çohen, ua lëshojnë bagëtis' vendin rreth votrës, e ata vetë shkonë nërrëinë që përpinë.

... Dhe agimi zbardhë me bukurinë e bardhë që vret. Çohen njerzit me trupnat e mpimë dhe me kujtim në ndërgjegje se u kalua dhe një natë e vështirë. U çuen, por nuk çohet një vocrrak. Dora e s'amës shtrihet mbi të dhe m'at çast një britmë e tmerrshme shpoi zemrat e kasollës. Dhimba e një nanës i shkrin zemrat në vaj, por çë do kur nuk shkrin zemrën e vocrrakut!

Po, ishte ngrimë lokia e nanës. Gjaku i tij i kuq dhe i purpurt ish ngrimë ndër dej dhe në zemër, ish bamë kristal, që të bahet një servis për milionarin; jo. Gjaku ish ba rubis⁵², për gjerdhanët e metresavet. E trupi i vocrrakut, i lokes së nanës, ishte bamë një shtatore e ngurët e zhgulun nga gjini i nanës.

Merrnje dhe çonje në qytet kët shtatore. Vendosije në një shesh! Dhe si përmendore kushtonja ndokujt! Kushtonja atij që ka ma shumë merita për kët vend! Po, ndoj ministrit o deputetit, o ndokujt tjetër...

50 në kasollën e kristalizueme... – në kasollën e ftohtë, që të jep përshtypjen e kasollës së kristalizueme prej dëborës.

51 dy vocrrakë... – dy foshnje...

52 rubis... – rubin, i kuq.

E në rasë se nuk gjeni ndoj njeri që ka merita të mjaftueshme; atëhere kushtonja atij që ka merita ma pak; perëndis' klasike.

ZENELI

Zeneli asht si ajo tokë e mirë e plleshme ku fara dosido e hjedhun Zen, rritet dhe ep fryt ma tepër se pritej.

I tham:

- Zenel, thueje ti atë që s'diti shoku...

Çohet me syt' e tij të gështejtë të përqëndruem mendueshëm ndër syt' e mij. Dhambët e bardhë, ftyra e zeshkët, balli i rregulltë, kryet e zgjatun përmapa. Flet. Përgjigjet me besim të madh në vetvete. E at besim e fitoi me shum' prova, mbassi gjithmon' kur s'dijnë tjerët atij i takon me folë. Dhe flet me ball' pak të rrudhun në mes të syve.

Nganjiherë – ashtu tue folë- e tradhton Zenelin fantazia fëminore, i hypë kalit imagjinar⁵³¹ me flatra dhe fluturon nga reja në re, - por me të vumun re buzëqeshjen teme, kujtohet se asht tue gabue, ndalet, disi ndjehet ngushtë, ulet pa i thanë unë me ndejë, dhe mbulon fytyrën me duer nga turpi. Atëhere qeshem unë, qeshen shokët e tij dhe sjellin kryet herë nga unë, herë nga Zeneli.

Nganjiherë, rrallë, i mbushet mendja Zenelit dhe thotë? S'dijë, zotni. Atëhere mësimi nuk shkon si duhet. Nuk dom me ditë për të.

Nganjiherë, gjithashtu rrallë, i futet Zenelit gëzimi fëminuer mu në zemër, asgjasend e ban të qeshi, dridhet nga gazi, s'rri urtë dhe tra-

53 i hyp kalit imagjinar...- i jepet ëndrrimeve fantazisë.

zon shokët. Dhe nuk ndihmojnë as qortimet as interesi i mësimi. Mue atëhere më bahet se dhe më tallë dhe më qorton Zeneli në këtë mënyrë: mjaft ma, zotni mësues, mjaft, mjaft na mësuet si duhet me jetue, ç'ka asht mirë e bukur mjaft mësuet – megjithatë na po rrojmë si rrojtën stërgjyshnit tonë, po n'ato gëzime e po n'ato mjerime, të lanun e të tretun ndër këto bjeshkë. Qe, na shiko njëherë, njenit nëpër këmishë të shkyeme i shifet supi i verdhë, tjetrit barku si drrasë, atij atje asht gati t'i bijë të fikët nga uria, një tjetër prap mezi përmbahet mos t'i bajnë dhambët brrr nga ethet... Kështu më dukej se më qortonte me tallje fytyra inteligjente⁵⁴² e Zenelit ndërsa qeshej. - Pra na len pak të qeshemi – më dukej se thoshte – të gëzohemi deri sa jemë në shkollë: rroftë shkolla! Rroftë arsimi! Sa herë kemi këndue, e në shtëpi s'ka gaz, s'ka të qeshun... rroftë shkolla! rroftë arsimi! që na mëson këndim e shkrim, të cilët me të vërtetë nuk kan me na hymë shumë në punë në jetën tonë, por mjaft që kemi me marrë një hu... jo gja tjetër por, për të shkruar në qiellë: rroftë shkolla! rroftë arsimi!

I la fëmitë t'argtohen dhe sillem nga dritorja. Vërej. M'at bjeshkë të naltë përball' asht një pyll i madh të cilit s'i dihet kufini e ku shkuem një herë në sheti; asht një visar që s'bahet⁵⁵³. Vërej shpatet e kodrave, të brigjeve, vërej ndoj anë të vetmueme në largësi, druget, dhenë e kuq dhe gjelbrimin e verdhë; ma afër vërej kasollet e rrasuna për dhe që përbahen vetëm nga mbuloja e kashtës... tremem në kontemplacion⁵⁶⁴ të mërzitshëm e buzët e mija makinalisht lëvizin, flasin me vetveten. Shpejtë kujtohem se më shikon fëmitë, sillem e Zeneli:

- Zotni, a po bajmë mësim?

54 fytyra inteligjente... – fytyra që të jep përshtypjen e një njeriu të zgjuar.

55 një visar që s'bahet... – një thesar shumë i madh.

56 kontemplacion... – soditje.

Orë gjeografije. Marr globin në dorë. U flas.

- Po Shqipnia ku asht? – pyesin dy-tre veta e tjerët i ngrehin qafat që të shofin ma mirë.

Kur ua dëftoj shejin: një pikë e kuqe në mes të ngjyrave tjera, ndëgjohen zanet e pakënaqunë, disi të shqetsueme:

Sa e vogël!...

- E vocërr e vocërr, mezi shifet...

- Po si, Zotni, kaq e vogël Shqipnia? – çohet njeri tue kundërshtue me dorë.

Të gjithë flasin njeni me tjetrin, të shqetsuem, thue se tashti, në këtë çast u ba Shqipnia e vogël, ku duhet me u vra për me qëndrue mbrenda kufirit. Vetëm Zeneli s'flet gja; më shikon në dritzën e syrit me syt e tij të meçëm, si me më than: zotni, shpëto situatën, si tjera herë që e shpëtove kur kemi folë për mjetet teknike të bujqsis' dhe shkaku pse s'i kemi, kur kemi folë për komoditetet⁵⁷⁵ e jetës, të cilat s'i kemi, për shtetet e pasun çka na nuk jemi – gjithëherë ke shpëtue situatën, shpëtoje dhe tash.

Vërej shpirtet e vegjël të shqetsuem, pse atdheu i tyne kaq i madh – si u duket atyne në natyrë – asht vizatue aq i vogël dhe mendojnë se asht gabim. E dij se ne nesre Shqipnia në glob ka me u rritë, ka me u ba kushedi sa e madhe prej dorës së ndonjenit nga shqipot e klasës.

Për me i ngjallë, me ua çue moralin, u flas: - Çfarë? Shqipnia nuk asht e vogël! Asht e madhe! Po t'u pjestonte ndër njerëz sa jemi, i bjen kaq e kaq secilit sa nuk u bjen njerzve të shteteve të tjerë t'Evropës.

- Pse e kanë vizatue pra kaqë të vogël? Me zemrim dhe tue u ndihmue me duer flet mprojtësi i vogël i drejtave t'atdheut.

⁵⁷ komoditet... – mjetet që e bëjnë jetën të rehatshme.

Mezi përmbahem së qeshunit dhe u flas: - Pse jemi ma të vegjël se shtetet e tjerë. Por kjo s'do me thanë gjatë. Për me qenë të lumtun na mjafton kjo tokë që kemi, veç duhet ta punojmë e... – në këtë çast ra zili e fmitë ma nuk kuptojshin gjatë nga filozofia⁵⁸⁶ e lumnis' që nisa t'u a zhvilloj. Duelën jashtë pa qejf, ngadalë, ende tue u skjarue me shoq-shoqin, ndërsa Zeneli mundohej të mbesi mbrapa pa u vue re. Kur duelën të gjithë, më tha në mes të buzëqeshjes dhe hidhnimit:

- S'kemi kurgja, zotni, as vegla të reja për punë, as shtëpia higjenike, të mira, si shtetet e tjerë, jemi të vegjël...

E ndala. Deduksioni⁵⁹⁷ i Zenelit tem ish sa i hidhët aq edhe i vërtetë. I fola. U mundova ta paqtoj. Nuk di a më besoi:

Shpeshherë më pëlqente të mendoj mbi ardhëmënin' e Zenelit. Por ç'ë do. Nuk mjafton vullneti i mirë i em, që ta baj Zenelin të hypi ndër majtat e nalta kah shpërthejnë horizontet e dritës. Mandej dhe pjesa e me fataliste⁶⁰⁸ arsyetonte: lene Zenelin të rrojë jetën stërgjyshore, primitive, e ka ma mirë, mos e merr në qafë me e hypë ndër majtat e nalta nga mund të thej qafën i dëshpruem tue pa të vetët të dashtun tepër ultë dhe tue mos mujtë me e ndihmue.

Prandaj, kur erdhi koha, ja dhash' Zenelit dëftesën e lirimit, u përshendetëm dhe kur shkoi m'erdh keq që s'do shifemi ma kurr.

58 fjala filozofi këtu ka kuptimin e arsyesimit.

59 deduksion... – arsyesim.

60 pjesa e me fataliste... – mosbesimi im.

PËRMBAJTJA

Im vëlla Milloshi.....	3
“...Bukën tonë të përditshme falna sot...” (Pjesë të shkëputura)	9
Luli i vocërr	25
Zoti të dhashtë	27
Legjenda e misrit	30
Bukuria që vret	33
Zeneli	36

ISBN 978-9951-641-51-7

9 789951 641517 >